

Bakıda söz sahibi olmuş, qəddarlığı ilə "ad qazanmış" gəlmələr

Biz keçmişimizi ona görə sorğu-suala çəkirik ki...

Bütün arxiv sənədləri, tədqiqat əsərləri bir daha sübut edir ki, xalqımız hər dəfə öz milli müstəqilliyi uğrunda mübarizəyə qalxarkən Mərkəz çox amansız üsullara əl ataraq, onu boğmaq üçün ən qəddar icraçıları ölkəyə göndərmiş. 1906-cı ildə də belə olmuş. "1906-cı ildə Nikolayın fərmanı ilə bir necə şəhərlərdə, o cümlədən Bakıda da şəhər rəisliyi (qradonacalstvo) yaranır".

Bakıya da 1902-ci ildən Tiflis Quberniya Jandarm İdarəsi rəisinin qəzalar üzrə köməkçisi olan Pyotr İvanoviç Martinov göndərilir. "P.İ.Martinov çox zəhmli, əzəzil, cəllad, gözlərindən qəzəb yağan birisi idi. Polkovnik libası geyərdi... Boynundan asdığı polad xaç par-par parıldayırdı və bu polad xaçın çox böyük imtiyazları vardı. Şəhərdə istədiyi adamı huşunu itirənə qədər şallaqladılar, əl-ayağına buxov taxıb elə itirdirdi ki, nə yerini bilən, nə də sorğunu verən olardı".

Əslində Martinovun qəddarlığı şəhər əhli üçün yeni bir şey deyildi. Ondan əvvəl də Bakı əhli ona cəhənnəm əzabı yaşadan necə belə məmur yola salmışdı. Camaat Fon Vanın etdiyi qəddarlığı hələ unuda bilməmişdi. Belə ki, 1905-ci ildə Çar hökuməti Bakıda baş verən inqilabi hərəkatı yatırmaq üçün hadisələrin məcrasını erməni-müsəlman məsələsinə yönəltdir və şəhərdə milli qırğın yaratmağa başlayır. Sonra da guya qırğın yatırmaq üçün "kömək əlini" uzadır. Çar hökuməti 1905-ci ilin sonlarında Peterburqdan daxili işlər nazirinin müavini, cəllad Fon Vanı təcili olaraq Bakıya göndərir.

Fon Vanın "Bakıya gəlməyi ilə kütləvi həbslər başlayır. Hər gün onun sərəncamı ilə yüzlərlə azərbaycanlı həbs edilir, sürgünə göndərilir. Bununla da, həm inqilabi hərəkat yatırılır, həm də "milli məsələ" həll edilir. 1906-cı ilin əvvəlində Fon Van Bakını tərk edər-ətməz, yenidən çaxnaşmalar başlayır. Bu dəfə Nikolayın fərmanı ilə Bakıda birdəfəlik şəhər rəisliyi yaradılır və P.İ.Martinov da rəis təyin edilir.

P.İ.Martinov 1867-ci ildə Tiflisdə zadəgan ailəsində doğulub. İlk təhsilini Tiflisdə alan Martinov, sonra Peterburqda və başqa şəhərlərdə hərbi təhsilini başa vuraraq yəni vətəninə qayıdır. Tiflis Quberniya Jandarm İdarəsində işə başlayan Martinov qəddarlığı, amansızlığı ilə "ad çıxarır". O, 1905-ci il inqilabında Tiflisdə nümayişə çıxan fəh-

lələri atəşə tutduranda yaralanır və bir əli şişkeş olur. Bu hadisədən sonra o, fəhlələrə qarşı daha amansızlıq edir.

1906-cı ildə Bakı rəisi təyin edilən bu cəllad, gəlişi ilə şəhər əhalisi arasında bir vəhimi yaradır. Özünün amansız "qayda-qanun"ları olan Martinov, şəhər qubernatoruna deyil, bir başa Peterburqa tabe olduğu üçün nə istəyirsə, onu da edir. Hətta insanların məniyini, qürurunu alçalıtmaqdan belə çəkinmir. O zaman qoçular buxara dərisindən

təhrif edilmiş məlumatına görə, 64 nəfər adam iğtişax vaxtı ölüb və yaralanmışdır. Lakin yerli camaatın danışdığına görə, ölənlərin və yaralananların sayı daha çox olub. Martinovun əmri ilə əsgərləri onların çoxunu yox edib, etirazçıların nə ölüsü, nə də dirisi tapılıb.

P.İ.Martinovun Tiflisdə və Bakıda aşağı təbəqənin insanlarına, xüsusən də müsəlmanlara qarşı qəddarlığı, kin-küdurəti haqqında Həmidə xanım Cavanşirin (Məmməd-

Qərənfil Dünyaminqızı, Əməkdar jurnalist

hündür papaq qoyardılar. Martinov başladı bu papaqları qısaltmağa. Hündür papaqlı görün kimi yavərə him edərmiş, o da, qoçunun papağını götürüb qəmə ilə ikiye bölər, aşağı hissəsini qoçunun başına keçirdir, üst hissəsini isə üstünə tullayar, ya da ki, yerə atardı. Bu hərəkatı, yerli camaat arasında ona qarşı çox böyük kin-küdurət yaratmışdı.

1916-cı ildə, fevralın 14-də Bakıda, aclıqdan cana gələn qadınların qiyamı baş verir. Şəhərin rəisi Martinov bu zaman Bakıda yox imiş. Xəbəri eşidən kimi dərhal şəhərə qayıdır və qiyamı yatırmaq üçün amansız bir əməliyyat həyata keçirir. Bakı şəhər rəisinin

quluzadə) "Xatirələrim"də yetərinə məlumat verilib.

Martinovun işi (şəhər rəisliyinin idarəsi) və evi şəhərin ən gözəl, əzəmətli binalarından birində yerləşmiş. Camaatın ona olan nifrətini hər an hiss edən şəhər rəisi, deyilənə görə, nəinki ev və iş qapısında, hətta evin içində gecə-gündüz bir-neçə gözətçi saxlayarmış. "Baş qapının üstündə, bir də tində iri qaz fənəri asılmışdı, axşamlar məhəllə elə çıraqban olurdu ki, göz qamaşdırırdı".

Martinovun xanımı Yelena Georgievna Martinova da əri kimi tündməcəz, yekəxana

və çox kobud imiş. "Çox az hallarda bir necə qaradovoyun əhatəsində əri Martinovun özü üçün xüsusi düzəldirdiyi faytonda şəhərə çıxardı. Fayton iri və içi dərin idi. Faytonçu atları dördnala çapardı. Yelena xanım hərdən bir, Martinovla birlikdə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin evində keçirilən ziyafətlərə gətərsə də, heç kimlə ünsiyyət qurmaz, ədalətli davranışı və bahalı geyimləri ilə diqqəti cəlb etməkdən sanki həzz alardı".

P.İ.Martinovun Bakıda və ətraf rayonlarında, kəndlərində "at oynatması" II Nikolayın taxt-tacından məhrum edildiyi günə qədər davam edir. O, bu xəbəri eşidən kimi, gecə ikən Bakıdan qaçır.

Hörmətli oxucum! Fon Van, Pyotr İvanoviç Martinov, Vorontsov-Daşkov və xalqımızın onlarla belə düşmənləri sizə 1990-cı ilin 20 yanvar faciəsini bizlərə yaşadan Yevgeni Primakovu, Dmitri Yazov, Mixail Qarbaçovu xatırlatmırıq? Və yaxud, bütün bunlar bizi ayıq-sayıq olmağa, dostu-düşməni tanımağa çağırırmı? Yaxşı deyiblər, xalq üçün özünü tanımamaqdan böyük təhlükə yoxdur. Bu qaçılmaz bir faktdır ki, özünü tanımayan millət, tarixi inkişaf yolunu və səmtini düzgün müəyyənləşdirə bilməz. Biz keçmişimizi ona görə sorğu-suala çəkirik ki, bu günümüzü bizə izah etsin, tanıtın və gələcək yolu müəyyənləşdirməyə yardım etsin!

Deməli baş verən hadisələr bizi ayılmağa, düşünməyə və tədbirli olmağa sövq edir. Onda zaman itirmədən tədbirimizi görək!